

Szelídség, mérték, szenvedély

Szerkesztőtársunk, Koszta Laci emlékére

(*Latiatuc feleim zumtuchel, mic vogmuc...*)

Amikor 1985-ben megjelent az újraalapított *Aetas* első száma, a borítón egy ismeretlen reneszánsz-kori (talán német?) mestertől származó, Észak-Itáliában készült fametszeten fennmaradt idő-szimbólum állt. A homokórát felfaló figura a mai napig folyóiratunk emblémája. Egyrészt azt sugallja, hogy az idő kegyetlen (olyannyira, hogy önmagát is fel-emészti), és a mérhető idő maga is belevész az elmúlásba, a feledésbe. Másrészt azt, hogy az idő semleges, egynemű, és a vele járó mulandóság nem tesz különbséget semmi és senki között. Az *Aetas* alapítói számára bizonyosan nem a jelkép előbbi, inkább morális értelmezése volt a fontos, hanem az utóbbi magyarázata, amelynek kézenfekvő továbbgondolása nem más, mint hogy a történészek, a történettudomány számára a legfontosabb a különbségtétel nélküli tárgyilagosság, semlegesség, a részreahlás és előítéletek nélküli ítéletalkotás.

Laci találta és javasolta a szimbólumot, és most, kerek harminc évvel később, amikor legyűrhetetlen betegsége korai halálát okozta, kegyetlenül nyomulnak előtérbe újabb más vagy akár ellentétes értelmezések: az idő nem semleges, hiszen kinek több, kinek kevesebb jut belőle, kinek a békés elmúlás menedékét nyújtja, kire pedig szenvedést mér. Méhében hordja a váratlanul és döbbenetesen feltáruló végzetet: *Et in Arcadia ego*.

Media aetas

Laci nem volt szakbarbár, de szenvedélye a középkorhoz – *media aetas* – vonzotta. Ez a rendkívüli szenvedélye adta közös vállalkozásunk egyik fő értékét és motorját. Folyóiratunknak az új- és a jelenkor története mellett a középkortörténet is fontos profiljává vált. A rendszerváltozás előtt és az azt követő években bőven volt mit tenni, hogy a növekvő számú fiatal középkorkutató előtt megnyíljanak a publikációs lehetőségek, létrejőjenek a medievisztika műhelyei, és elkezdődjön köztük a párbeszéd. Laci mindebből oroszánrészt vállalt anélkül, hogy magát előtérbe tolta volna. Nagyrészt neki köszönhető, hogy folyóiratunk – más korszakok kutatói mellett – máig fontos színtere a medievisztika párbeszédének, éljenek azok Szegeden, Budapesten, Pécsen, Pozsonyban, Kolozsváron, Krakkóban, Bonnban vagy Amerikában. Nagyon komolyan vette a *Határainkon túl* rovatunkat, annak nyilvánvaló céljával, a szellemi határok lebontásával együtt. Gyorsan formálódó tudósi és szerkesztői egyéniségének nem kis szerepe volt abban, hogy az *Aetas*-ban hamar eltűntek a nemzedékek közötti határok, és a folyóirat diáklapból az idősebb kollégák által is becsült tudományos fórummá alakult át.

Nehéz meghatározni, mi adja az általa szerkesztett tizenhárom folyóiratszám egyéni ízt és jellegét. Nehéz, mert Laci bizonyos értelemben „eklektikus” volt: nyitottan várt és jelentetett meg bármilyen témájú, bármilyen módszert és megközelítést alkalmazó, bármilyen „iskola” termékeként azonosítható tanulmányt, készségesen tett közzé interjú szak-

mánk legkülönbébb személyiségeivel, James Ross Sweeney-től Aron Gurevicsig. A tematikus számok gyakorlatát lazán és tágan értelmezte, ez alól talán a 2007-es „Közös közép-kor” című szám a kivétel, amely szinte *ars poeticaként* tükrözi érdeklődését, orientációját, valamint az idősebb és fiatalabb, hazai és külföldi kollégáihoz fűződő kapcsolatait. Az írások egyebek közt a német nemesi hatalom alapjairól, Metód pannóniai tevékenységéről, III. Henrik császár és az Árpádok viszonyáról, a középkori lengyel püspökökről mint társadalmi csoportról, egy 14. századi belső egyházi konfliktus, a lőcsei tizedper anyagát tartalmazó forrásról szólnak. A szerzők között szerepel Kubinyi András, a magyar medievisztika akkoriban elhunyt doyenje, de mellette Laci két tanítványa is. Akadnak külföldiek: a vele egykorú krakkói kollégája, akivel pályájuk kezdete óta szoros barátságot ápolt, azután a nála jóval idősebb, általa oly nagyra becsült szlovák levéltáros-történész vagy az a német kollégája, akivel passzau ösztöndíja során ismerkedett meg.

És emlékszünk, mert persze nem csak szerkesztőként ismertük, az általa szervezett konferenciákra, és számos fontos kezdeményezése közül arra, amely talán a legközelebb állt a szívéhez: a *Capitulum* kutatócsoport megszervezésére.

Ars longa, vita brevis

Történészként Laci kiegyensúlyozottsággal és mértéktartással fordult a különféle hagyományokhoz, iskolákhoz és egyéniségekhez: józan kritikai érzéke nem engedte, hogy bármelyiket is túlértékelje a többi rovására. Mályusz Elemér egyházi társadalomról szóló könyvét népszerűsítette, ám Deér Józsefről konferenciát szervezett és kötetet adott ki. Elsősorban (de nem kizárólag, hiszen diákkorában minden középkorról szóló kurzust „végigült”) Kristó Gyula tanítványának számított, de Györffy Györgyöt és mestere más vitapartnereit is becsülte. A külföldiek közül leginkább a szélesebb magyar közönség által kevésbé ismert német történészek – Horst Fuhrmann, Josef Fleckenstein, Egon Boshof – hatottak rá, de sokat merített több kiváló francia középkortörténésztől: elég Jacques Le Goffot és Georges Duby-t említeni. Az egyházi intézmények története és helyrajza mellett ugyanúgy érdekelte a rítusokban és a kultuszokban testet öltő hiedelemvilág és mentalitás.

Pályáját a hiteleshelyek és a történetükre vonatkozó források kutatásával kezdte, de az egyházi társadalom egésze érdekelte: páratlan pontossággal rajzolta meg a hierarchia különféle szintjeire eljutó személyiségek karrierjét. Nemcsak az egyházi intézmények topográfiája, működésük gazdasági alapjai és a különféle társadalmi közegekben, így a városokban játszott szerepe érdekelte, hanem a kultúraszervezésben, a világiak vallási életének szervezésében elfoglalt helye is. Tevékenysége nyomán ma már sokkal élesebben rajzolhatók meg a középkori magyar egyház mindennapjai, működése és az azt befolyásoló hatások. Csak pár fontos példa erre a pécsi püspökség története, a kalocsai érsekség megszervezése és annak korabeli mintái vagy a nyitrai püspökség függési viszonyainak tisztázása.

Kutatásainak másik fontos területe kezdettől fogva az ezredfordulón zajló térítések és az egyházszervezés volt. Ez egyben a közép-európai: keleti német, cseh és lengyel párhuzamok összehasonlítását, tehát a kutatói horizont jelentős kiszélesedését is jelentette. Nemigen akad, aki nála jobban ismerte volna a közép-európai egyházszervezés német (és itáliai) gyökereit, de alaposan tájékozott volt régióink egyháztörténetének más európai vonatkozásaiban, legyen szó a bencés vagy a ciszterci rend által közvetített hatásokról vagy épp a pápák és császárok változó viszonyából fakadó és épp ezért a történész számára nehezen felfejthető pillanatnyi politikai adottságokról.

Szerves egységben, mesterséges határvonalak meghúzása nélkül látta a magyar és az „egyetemes” történelmet. Egyszer, 1991-ben Bak Jánost kérdezgetve így fogalmazott:

„Történelemtankönyveink gyakran utalnak Lengyelország, Csehország és Magyarországnak középkori történetének hasonlóságára, viszont a tankönyv ízű megállapításokon túl hiányoznak az összehasonlító munkák. Hogyan lehetne ezeknek a komparatistikai kutatásoknak a kereteit megteremteni? Közös kutatásokkal európaiságunkat vizsgálni...?”

A kérdésekre az elmúlt években maga Laci adta meg a választ: egyre több német, cseh, lengyel, szlovák történésszel ismerkedett meg és épített ki szakmai kapcsolatokat. Ezzel – más kollégáival együtt – hozzájárult ahhoz, hogy a magyar középkor szegedi kutatásának eredményeit külföldön is megismerjék és elismerjék.

Történelmi alkatának alapvető jellemzője volt az is, hogy nem tett soha gyenge lábakon álló vagy elmaszatolt állításokat, tartózkodott a túl merész feltételezésektől. A szegedi hagyományoknak megfelelően tisztelte az adatokat, abból indult ki, amit a forrásokból kiolvashatott, azokat fegyelmezetten és mértékkel interpretálta. Ez a fegyelmezetté azonban érdekesen vegyült a képességével, hogy – optimista módon – összefüggő rendet konstruáljon az egyedi tények puszta halmazából. Évtizedek szívós munkájára, átolvasott éjszakákra volt szükség annak a széleskörű tájékozottságnak a megszerzéséhez, amely lehetővé tette a párhuzamok, a megfelelések felismerését, annak a szemléleti keretnek a megalakítását, amelyben az adatok önmagukon túlmutató értelmet nyertek.

Mennyi minden marad elolvasatlanul, mennyi minden marad megíratlanul?

Ars vivendi

Szelíd volt és nagyon szerény. Ha előadott vagy magyarázott, nyílt és közvetlen modorába csipetnyi tanárosság vegyült, amit mindig jovialis, kiskiűs, egyben kissé csibészes mosoly kísért. Lacinak volt humorérzéke, tudott jóízűen és nagyot nevetni. Tanítványaival, kollégáival több mint segítőkész volt, nem a hibáikat és gyarlóságait kereste, hanem – talán kissé naivan is néha – elnézte azokat. A színvonaltalanság, az igénytelenség nem tette indulatosná, inkább csak értetlen, fanyar mosollyal kísért fejcsóválást váltott ki belőle.

Szenvedélyesen tanított: kerek és logikus magyarázatai teljesen magától értetődővé tették mondanivalóját. Egyik-másik kollégájának akár a folyosón is röpké kiselőadást tartott ötleteiről, kutatásai állásáról, s ha egy-egy doktori vitán hozzászólt, nemegyszer miniatűr tanulmányt rögtönzött. Nem becsülte le az ismeretterjesztést, szívesen adott elő szélesebb közönség előtt, vagy szerepelt tévé- és rádióbeszélgetésekben.

Egyetemi emberként nem pozíciókat próbált szerezni és azokat körülbástyázni, hanem magukat az ügyeket nézte, a gyakorlatias megoldásokat kereste. Közügyekről és szakmai kérdésekről határozott véleményt alkotott, ugyanakkor a személyes ütközésektől húzódozott.

Szenvedélyesen érdekelte minden, ami szeretett középkorával bármilyen módon kapcsolatban állt. Azon a nyáron, amikor diplomáját megkapta, két éjszakán át vonatozott, hogy láthassa a szicíliai Monreale normann székesegyházát, pár évvel később lelkesen számolt be a piemonti Sacra di San Michele apátságáról, amely *A rózsza neve* helyszíne számára szolgálhatott mintául. Diákjaival bejárta a Kárpát-medence számtalan, a középkor levegőjét árasztó helyszínét Heiligenkreutztól Brassóig, a dunajeci Vöröskolostortól a Jakabhegyi kolostorromokig. Ha egyetemi szobájában laptopján dolgozott, gyakran hallgatta közben a kelta zenei hagyományhoz visszanyúló Loreena McKennitt-et vagy az ónorvég énekeket előadó Agnes Buen Garnås-t és Jan Garbareket. Szerette a teniszt és a focit, és persze jól ismerte azok középkori formáit. Személyes vonzalmai közül talán csak a biciklizésnek nem voltak középkori előzményei, ám arról is ezt írja egy helyen:

„A kirándulásokat gyakran kerékpárral tettük meg, mert így egyrészt jobban megismertük a felkeresett tájat. A településeken átmenő utak főleg a Felvidéken a hajdani középkori út nyomvonalán haladtak, és ennek emlékeit, késő középkori út menti kereszteket így megismertük. Fontos volt, hogy kerékpárral olyan tempóban tudtunk haladni, ahogy azt a középkori ember is tette.”

Ugyanakkor, amikor a betegség elhatalmasodott rajta, nem követte a középkori *ars moriendi* által kínált mintákat. Nem akart belenyugodni a halálba, és nem is készült rá: az utolsó hetekben is terveket szőtt, olvasott. A végsőkig ragaszkodott az élethez, bízott abban, hogy le tudja győzni a gyötrelmes kórt. Nem akarta itt hagyni családját, barátait, kollégáit, de nagyszámú kedves ismerőseit: Bertalan és Achilles püspököket, Teofil olvasókanonokot, Báncsa bíborost, Adalbertet és persze egyik Brúnót sem.

È bello doppo il morire vivere anchora

Az alapítók közül immár senki nem tagja szerkesztőségünknek. A többiek az élet, más vonzások és perspektívák vittek távolabb tőlünk, Lacit viszont – megmagyarázhatatlan kivételként – a halál ragadta el. Nehéz ezt tudomásul venni. Nélküle kell tenni tovább, amit tennünk lehet – ahogyan ő is mindig tette, amit tehetett, és amíg lehetett. Szeretettel és hálával gondolunk rá.

Az *Aetas* homokórát felfaló figurájának eredeti változata alatt található egy felirat is, ami eddig föl sem tűnt nekünk – és talán neki sem, amikor rátalált. A rövid, olasz nyelven és korabeli helyesírással írt szöveg, mintegy kommentálva a jelképes alakot, egyben ellensúlyozza is annak jelentéseit. A mindent elnyelő feledés elleni küzdelemre, az emlékezet megteremtésére tett erőfeszítésekre utal, a szép, a szellem, a tudás átmentésének vágyára, mely dacol az elmúlással, az egyén mulandóságával. Mindezen túl számunkra azért is jelentéses, mert most már Lacira és a vele közösen végzett munkánkra is emlékeztet. Így hangzik: *È bello doppo il morire vivere anchora – szép a halál után is élni tovább.*

Az *Aetas* munkatársai nevében GALAMB GYÖRGY